

Boekbespreking door Tom Saat • deel 4

Von der Agrartechnologie zur Landbaukunst

Wesenszüge des biologisch-dynamischen Landbaus: Eine Landwirtschaft der Zukunft

Door Manfred Klett

Biodynamisch boer Tom Saat is onder de indruk van het boek van Manfred Klett. Tom schrijft een boekbespreking in vier delen. Hierbij deel 4, het laatste deel. Lees [deel 1](#) en [deel 2](#) en [deel 3](#) terug.

Alvorens het centrale thema van deze laatste bespreking, de preparaten, naar voren te halen, eerst nog een paar opmerkingen over andere hoofdstukken die nog niet de revue gepasseerd zijn. De beschouwing over landbouw en industrie, die in de eerste bespreking aan de orde kwam, komt verderop in het boek terug als het over economie en techniek gaat. Beide hoofdstukken zijn niet de beste van het boek. Het economisch betoog van Klett is sterk idealistisch van aard en lijkt haast te vergeten dat economie een macro-aangelegenheid is. En onze macro-economie is een nogal zieke patiënt, geëgelsd door lineair-economisch denken. Heel kort geformuleerd: denken in groei leidt tot kapitaalsvorming en de gevormde kapitaalmassa's zetten weer aan tot verdere groei. Ook hier is organisch denken – waarbij het niet louter en alleen om de opbouw van kapitaal gaat, maar waarin juist ook de afbouw(verbruik) van kapitaal centraal staat om zo een kapitaalskringloop te laten ontstaan – het ultieme medicijn. Doordat er nu geen veroudering van Kapitaal (verbruik) plaats kan vinden, ontstaat de 'natuurlijke' drang van de kapitaalmassa's om zich weer aan de andere productiefactor, de Natuur, 'vast te klampen'. De alsmar stijgende grondprijzen in de landbouw zijn daar een pregnant voorbeeld van. En de kapitaalsintensivering die daar weer het gevolg van is, heeft weer zijn weerslag op de derde productiefactor, de Arbeid. De kapitalisering dwingt de arbeid tot rationalisatie en daarmee tot afname van arbeid en een toename van techniek. Dit hele proces kan alleen maar worden tegengegaan, niet door groei-an-sich te verketteren, maar door het door groei ontstane kapitaal te laten verouderen cq verbruiken. Steiner heeft deze ideeën verwoord in zijn Economische Voordrachtenreeks*. Deze cursus is eigenlijk nog moeilijker te bevatten dan de Landbouwcursus, maar zoals de Landbouwcursus een broodnodig medicijn is voor de landbouw, is deze reeks een onmisbaar medicijn om de economie naar een gezonde toekomst te leiden.

In het hoofdstuk over techniek wijst Klett er terecht op dat de uitstroom van arbeid de kwaliteit van de landbouw niet ten goede is gekomen. Zolang het economisch denken (net als het landbouwkundige denken) zich niet uit het dode intellectuele denken tot een organisch denken ontwikkelt, zal die ontwikkeling blijven doorgaan. Ik deel niet Klett's analyse dat de ontwikkeling van de techniek louter nadelen met zich meebrengt. Techniek kan wel degelijk de kwaliteit van de arbeid verbeteren. Zelfrijdende wiedebedden op zonnestroom zijn daar een voorbeeld van. En GPS techniek maakt het bijvoorbeeld mogelijk om bij het ploegen niet langer met een zware trekker in de voor te hoeven rijden en daarmee is het grootste bezwaar tegen ploegen weggenomen .

Dan de preparaten: waarom zijn die er? Waarom is bemesting vanuit plant en dier niet genoeg? Het eenvoudige antwoord is: landbouw is per definitie roofbouw. Met de oogst worden er stoffen en krachten weggenomen en met alleen organische kringlopen van plantaardig en dierlijk materiaal kan dat niet verholpen worden. Met de organische kringloop ontstaat in het horizontale vlak het bedrijfsorganisme. Elk landbouwbedrijf maakt door een gesloten kringloop haar kleine stukje aarde tot een organisme, zoals de aarde als geheel ook een organisme is. Maar een organisme dat elk jaar wat weggeeft (de oogst), verliest niet iets uit het horizontale vlak (de kringloop binnen het bedrijf, de levensprocessen in de bouwvoor), maar uit het verticale vlak: de krachten en stoffen onder en boven de bouwvoor. Of zoals dat in de Landbouwcursus genoemd wordt: de kop- en de stofwisselingspool. Om die stoffen en krachten aan te vullen en te verrijken, zijn er de preparaten. En preparaten zijn (in de woorden van Klett) stoffen, plantendelen en dierlijke organen die zelf een evolutionair eindproduct (natuurproduct) zijn, waarna de mens ze in een nieuwe samenhang brengt, in een nieuw wordingsproces brengt, waaruit dan de preparaten als een evolutionair nieuw product tot stand komen. Door deze impuls, die zowel de onder- als de bovenpool activeert, ontstaat uit het bedrijfsorganisme de bedrijfsindividualiteit.

Heel uitgebreid laat Klett alle details van de individuele preparaten de revue passeren, gebruikmakend van drie methoden. Ten eerste de geesteswetenschappelijke inhoud van de Landbouwcursus, die denkend is te begrijpen. Ten tweede de Goetheanistische benadering waarin alle waarneembare fenomenen gedetailleerd worden beschreven. En tot slot de weg van de ervaring: gewoon doen, preparaten maken, en de ervaringen daarmee op je in laten werken. De beschrijvingen van individuele preparaten nemen ruim 100 bladzijden in beslag en hier is echt de (geestes)wetenschapper Klett aan het woord. Na deze beschrijvingen wordt de veelheid in een synthese weer tot de essentie samengebracht. Duizendblad, kamille en brandnetel impulseren als drie-eenheid de koppool. Alle drie hebben een basisch-alkalisch karakter en zijn het de elementen kalium, natrium, calcium en magnesium – en bij brandnetel ook ijzer – die door de zwavel in het organische proces omhoog worden genomen in de bijbehorende preparatenplanten om de bij deze elementen horende processen tot een hoogtepunt te brengen. De andere drie compostpreparaten (eik, paardenbloem en valerian) vormen polair ten opzichte van de eerste drie de kosmische pool. Hier is het niet de zwavel die de (aard)alkali-elementen mee omhoog voert en ze daarmee verlevendigt en sensibiliseert, maar bij deze drie zijn het specifieke elementen (zoals de calcium bij de eik, de silicium bij de paardenbloem en de fosfor bij de valerian) die bij het wezenstype van de plant horen en zo vanuit de kosmische pool in het fysiek-levende van de plant tot uiting komen.

Die polariteit in de preparatenplanten komt terug in de polariteit van de dierlijke organen. Runderdarm (kamille) en hertenblaas (duizendblad) komen uit de stofwisselingspool, brandnetel en valerian behoeven om verschillende redenen geen dierlijke omhulling en dan blijven mesenterium (darmvel) en schedel over aan de kop-pool. Deel je het zo in, dan lijkt het darmvel hier niet te passen, omdat dat op het eerste gezicht bij de stofwisselingspool hoort. In de vorige bespreking heb ik laten zien hoe juist dit orgaan bij nadere beschouwing – hetgeen ook door hedendaags onderzoek aan het microbioom in de darm wordt bevestigd – als het ‘zintuig-in-de-stofwisseling’ kan worden beschouwd. Zo beschouwd krijgen paardenbloem en eikenschors een omhulling van een orgaan uit de zintuigpool.

Wat alle preparaten gemeen hebben, is dat ze processen gelieerd aan mineralen op een hoger niveau brengen door ze via een daartoe gespecialiseerde plant te veredelen om ze vervolgens in een passend dierlijk orgaan verder te sensibiliseren. In de brandnetel en de valerian is die laatste astrale kwaliteit al zo immanent aanwezig dat zij dat orgaan niet behoeven.

Het boek is geopend met de eerste schreden van de landbouwcultuur. Die eerste schreden leidden tot grote kunstwerken: de huisdieren en de cultuurgewassen. Met de directe toegang tot de astrale wereld konden de Grote Kunstenaars van de Oudheid de nog flexibele etherlichamen omvormen tot de nieuwe verschijningsvormen van deze dieren en planten. Pas met de afdaling van het astrale via het etherische naar het fysieke, verschenen de eerste kunstwerken uitgedrukt in steen (de laat-Perzische cultuur). Ook in die tijd ontstonden de eerste landbouwwerktuigen. Veel van de wijsheid uit de oude landbouwculturen is blijven doorsijpelen in de landbouwpraktijk. Pas met de doorbraak van de mineraal-chemische revolutie in de landbouw rond het aanbreken van de 20^e eeuw kwam dat tot een eind en werd de landbouw meer en meer beheerst door technieken die niet meer aan de natuur, maar aan de 'ondernatuur' worden ontleend. Met ondernatuur worden processen bedoeld die ook in de natuur voorkomen, zoals elektriciteit, magnetisme en chemie, maar die door ze uit de samenhang van de natuur te destilleren en uit zichzelf processen in de natuur te laten sturen, een geheel nieuwe werking krijgen (je kunt het ook tegennatuurlijk noemen).

De BD-landbouw is het antwoord daarop en een vervolg op wat de eerste landbouwculturen hebben laten zien. BD-landbouw is de poging om de landbouw weer in het levende te krijgen: de minerale bodem, het dode mineraal te verlevendigen en te sensibiliseren. Niet alleen voor de toekomst van de Aarde, maar ook voor de toekomst van de (voeding van de) mens. Het eerste hoofdstuk vormt zo het spiegelbeeld van de laatste hoofdstukken. Die grote boog spant Manfred Klett met succes met dit boek. Ik mag hopen dat het boek niet alleen bekeken, maar ook gelezen en vele malen herkauwd gaat worden. Verplichte kost voor wie het materiele denken in zichzelf wil overwinnen.

Tom Saat, biodynamisch boer op De Stadsboerderij in Almere

*[Economie, de wereld als één economie](#); door Rudolf Steiner